PRESĂ ȘI CENZURĂ ÎN MONARHIA HABSBURGICĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

Press and Censorship in the Habsburg Monarchy During the Second Half of the 19th Century

(*Abstract*)*

The following article focuses on the evolution of the periodical press (newspapers) after the Revolution of 1848 under the influence of two main press laws, which were issued in 1862 and 1867. They were applied in the entire Habsburg Monarchy and were the first to provide certain liberties to the newspaper industry in each province. At the same time, the central Austrian authorities maintained strict censorship rules, in order to control the content of the press. After the promulgation of the liberal Constitution in 1867, the freedom of the press was guaranteed by the law. The fact itself had the appearance of a high number of newspapers as a result, including in Bukovina.

Keywords: press, newspaper, press law, censorship, Habsburg Monarchy, Bukovina.

Presa, ca mijloc de informare publică, a constituit dintotdeauna o cale de răspândire a ideilor și ideologiilor către și între mase, o modalitate de educare și influențare a acestora, o modalitate prin care acestea își exprimă propriile opinii, dar în același timp un fenomen dificil de controlat, mai ales într-un stat multinațional, cum era Monarhia Habsburgică, ce, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, s-a confruntat cu mișcări sociale și politice revoluționare ample.

În anul 1848, pe fondul evenimentelor revoluționare franceze, pe teritoriul Monarhiei Habsburgice are loc o explozie de publicații, majoritatea cu caracter politic. Cele mai multe dintre acestea apar la Viena: din 227 existente, 192 sunt noi[1]. Publicațiile de amuzament sau de teatru se văd nevoite, din cauza concurenței,

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

[1] Pentru informații detaliate privind începuturile presei în Monarhia Habsburgică, vezi Johann Winckler, *Die periodische Presse Oesterreichs. Eine historisch-statistische Studie*, Wien, Hrsg. von der k. k. Statistischen Central-Commission, 1875; Ernst Viktor Zenker, *Geschichte derJournalistik in Österreich*, Wien, 1900.

Analele Bucovinei, **XXVII**, *1* (54), p. 65–74, Rădăuți – București, 2020

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

să îmbrace şi ele o „haină” politică. Presa adoptă, în general, următoarele direcţii: a) progresistă (liberală), din care se vor desprinde cea ultra radicală şi cea comunistă; b) conservatoare, reacţionară, căreia i se va alătura cea clericală; c) naţională, cu următoarele tendinţe: centralistă şi federalistă, susţinute de presa vieneză; d) separatistă, reprezentată de presa cehă, polonă, slovenă, italiană.

Existau şi publicaţii fără o orientare declarată sau precis conturată. În acelaşi timp, se constată influenţa deosebită pe care o exercită ziarele ultra radicale, extremiste, de exemplu „Die Constitution” sau „Der Freimüthige” [„Liber-cugetătorul”], care circulă sub formă de foi volante, distribuite pe stradă (Strassenblätter), şi care alimentează starea de revoltă, de frondă, de nelinişte şi dezordine în rândul maselor. La acestea se adaugă cele de orientare comunistă, care susţineau clasa muncitoare („Arbeiterzeitung” [„Ziarul muncitoresc”], „Wiener Arbeiter-Courier” [„Curierul Vienez al Muncitorilor”]), o publicaţie socialistă („Reform”) şi una reacţionară, intitulată „Sprecher für Staat und Kirche” [„Purtătorul de cuvânt al statului şi al bisericii”], ziar ce va deveni ulterior organul de presă al clerului catolic.

Presa liberală (moderată sau conservator-constituţională) pleda pentru calm şi echilibru politic. „Die Presse”, ziarul acestei orientări, nu s-a putut impune însă decât pentru scurtă vreme.

Odată cu înfiinţarea primelor asociaţii cu caracter naţional, apar şi ziare în limbi naţionale: cel dintâi, cu tendinţe separatiste, se publică în Boemia, cu titlul „National-Zeitung”.

Ocuparea Vienei în anul 1848 a generat sistarea tuturor ziarelor politice, cu excepţia „Ziarului de Viena”, care conţinea numai ştiri şi anunţuri oficiale. Au existat încercări de publicare şi a altor ziare, cu ton mai moderat spre conservator, dar autorităţile vieneze s-au opus cu vehemenţă. Două Patente imperiale, publicate în „Reichs-Gesetzblatt” [„Foaia legilor imperiale”], nr. 161 din 13 martie 1849 şi nr. 164 din 14 martie 1849, anunţau intrarea în vigoare a aşa-numitei Gesetz gegen den Mißbrauch der Presse [Legea împotriva abuzului presei][2], iar în 1851 se introducea temutul „Verwarnungssystem” [Sistem de avertismente]. Articolul 1 al acestui document dădea autorităţilor (mai exact, Ministerului Justiţiei) dreptul de a sista periodicele „ostile tronului, unităţii şi integrităţii imperiului, religiei, bunelor moravuri, sau care urmează o tendinţă incompatibilă cu fundamentele societăţii de stat, cu păstrarea liniştii şi ordinii publice”[3].

Până în anul 1850, pentru tipărirea unui ziar se percepea o taxă numită „Zeitungsstempel” (dovada achitării era o ştampilă aplicată pe ziar). Valoarea ei era între 1 şi 2 cruceri pentru fiecare exemplar, în cazul ziarelor interne, şi 2–3 cruceri

[2] Franz von Liszt, *Lehrbuch des österreichischen Presserechts*, Leipzig, Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1878, p. 14.

[3] *Ibidem*, p. 17. În original: „§1 gestattet die Einstellung jener periodischen Druckschriften, welche «beharrlich eine dem Throne, der Einheit und der Integrität des Reiches, der Religion, der Sittlichkeit oder überhaupt den Grundlagen der Staatsgesellschaft feindselige, oder mit der Aufrechterhaltung der öffentlichen Ruhe und Ordnung unvereinbare Richtung verfolgen»”.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

pentru cele din străinătate şi din Ungaria, Transilvania şi Lombardo – Veneţia. Din 1850, această taxă a fost anulată, în locul ei fiind introdusă „taxa pentru inserate", adică pentru anunţuri şi ştiri cu caracter publicitar, pentru fiecare dintre acestea plătindu-se câte 10 cruceri (în Lombardo – Veneţia – 50 de centime)[4].

În 27 mai 1852, se introduce un cod de procedură (Pressordnung) extrem de strict, cu aplicare din luna a septembrie a aceluiaşi an, în întreaga monarhie, măsurile de controlare a presei trecând în sarcina Ministerului de Interne, prin intermediul procuraturilor. În Lombardo – Veneţia, Dalmaţia, Galiţia – Lodomeria, Transilvania şi Bucovina, unde instituţia procuraturii nu exista la acea vreme, atribuţiile de supraveghere şi control în domeniul presei urmau să fie preluate de Tribunalul penal şi autorităţile poliţieneşti[5].

Pentru înfiinţarea unei publicaţii periodice, erau necesare obţinerea unei concesiuni din partea autorităţilor poliţieneşti (Oberste Polizeibehörde) şi depunerea unei cauţiuni între 1 500 şi 2 000 de guldeni. Aceasta se aplica în cazul periodicelor cu conţinut politic ce se tipăreau mai mult de două ori pe lună şi era calculată în funcţie de periodicitate şi locul apariţiei[6].

Redactorul/editorul trebuia să fie „educat şi de o moralitate impecabilă", să aibă cel puţin 24 de ani, să fie cetăţean austriac şi să aibă domiciliul în localitatea unde apărea ziarul. De asemenea, el era obligat să trimită exemplare din fiecare număr al publicaţiei la poliţie, Ministerul de Interne, Biblioteca Aulică şi bibliotecile locale. Vânzarea ambulantă era interzisă, se permitea doar vânzarea în spaţii comerciale autorizate ale unor „persoane de încredere", ce puteau obţine licenţa de distribuire contra cost a ziarelor pentru o perioadă de şase luni.

În privinţa conţinutului, erau cenzurate toate articolele suspectate de instigare la „ură faţă de persoana împăratului", „nerespectarea legii", „sustragere de la plata taxelor" şi, în general, tot ceea ce însemna critică la adresa autorităţilor şi a ordinii sociale. Inutil să mai spunem că participarea presei la actul politic rămânea, practic, imposibilă.

Pedepsele includeau închiderea redacţiei, sistarea apariţiei ziarelor (timp de trei luni sau definitiv), amenda (între 50 şi 500 de guldeni) sau arestul (între una şi trei luni). Continuarea vânzării unei publicaţii sub un alt nume, comercializarea, reclama şi difuzarea tipăriturilor interzise, locale sau străine, aveau drept consecinţă pedepsirea tuturor celor implicaţi: autorul, traducătorul, editorul, redactorul, tipograful etc.[7]

[4] Thomas Olechowski, „Das Preßrecht in der Habsburgermonarchie", în *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. VIII, *Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft*, 2. Teilband, *Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, I. *Pressewesen und öffentliche Meinung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006, p. 1503.

[5] *Ibidem*, pp. 1504–1505.

[6] Gabrielle Jelinek, Josef Seethaler, „Presse und Modernisierung in der Habsburger Monarchie", în *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. VIII, *Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft*, 2. Teilband, *Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006, p. 1553.

[7] Thomas Olechowski, *op. cit.*, pp. 1505–1507.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

În 1 ianuarie 1858, se reintroduce taxa de tipărire (Zeitungstempel) pentru toate ziarele ce apar cel puțin o dată pe săptămână. În sine, tipărirea unui ziar săptămânal reprezenta o întreprindere de anvergură mică sau cel mult medie, dar conținutul era mai dificil de controlat sub aspect politic, așa încât taxa de tipărire însemna o măsură de constrângere economică în plus, care îi îngreuna activitatea. Taxa nu era valabilă în cazul ziarelor oficiale, al celor cu profil tehnic, științific, artistic sau al suplimentelor, care nu trebuiau să depășească numărul de exemplare al ziarului propriu-zis[8].

Așadar, din cauza sistemului represiv de cenzură și a limitărilor de ordin economic, puține sunt ziarele care se mențin pe piața presei din monarhie. În această perioadă, în afară de „Wiener Zeitung", circulă: „Die Presse", „Ostdeutsche Post", „Das Fremdenblatt" sau „Vorstadtzeitung". În provincie se citeau „Bohemia" (Praga), „Die Grazer Tagespost", „Czas" (Cracovia). Se observă o ușoară creștere a numărului de cititori și a publicațiilor de specialitate, beletristice sau de amuzament. Majoritatea ziarelor renunță la articolele cu caracter politic şi se orientează spre simple relatări din alte domenii, ştiri locale, anunțuri.

Prin Diploma imperială din octombrie 1859 (Oktober-Diplom) şi Patenta din februarie 1861 (Februar-Patent), în Monarhia Habsburgică are loc o restabilire a regimului constituțional. Introducerea liberalismului a dus la restabilirea vechilor autonomii provinciale. Regimul presei în Cisleithania putea acum fi reglementat mai mult de către membrii Consiliului imperial restrâns, adică de cei care nu erau de origine maghiară.

La solicitarea membrilor Consiliului imperial, se hotărăște îmbunătățirea legislației în domeniul presei, așa încât ea să corespundă „timpului nou și trebuințelor sale"[9]. Mai ales în rândul presei politice austriece se constată o „nevoie stringentă de dezbatere publică și de foruri ale acesteia"[10]. Prin urmare, în 17 decembrie 1862, se promulgă noua Lege a presei, care intră efectiv în vigoare în martie 1863[11].

Valabil doar pentru Cisleithania și pentru zona de graniță maghiară, aflată sub jurisdicție militară – în restul monarhiei rămânea valabilă legea presei din 1852 –, noul act normativ părea să înlesnească producția și tipărirea de ziare, primele măsuri concrete fiind anularea concesiunii și a sistemului de avertismente. În realitate, fiecare măsură de „relaxare" a sistemului de control era contracarată de menținerea unor prevederi anterioare stricte.

De pildă, legile comerciale existente au fost păstrate, deși s-a stabilit că pierderea licenței pentru vânzarea cu amănuntul (Verschleißlizenz) putea avea loc numai după a treia condamnare pentru delicte de presă în termen de doi ani. Interdicțiile de ordin administrativ în cazul ziarelor străine au fost desființate, dar

[8] Gabrielle Jelinek, Josef Seethaler, *op. cit.*, p. 1554.
[9] Thomas Olechowski, *op. cit.*, pp. 1508–1509.
[10] Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, p. 64.
[11] *Brockhaus' Konversations-Lexikon*, cap. „Österreichisch-Ungarische Monarchie (Kirchenwesen. Zeitungswesen)", 1895, p. 729.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

a rămas interdicţia de expediere a acestora prin poştă, care putea fi impusă de Ministerul de Stat. Publicarea unui ziar trebuia comunicată obligatoriu printr-un anunţ oficial, depunerea exemplarelor obligatorii la sediul autorităţilor de siguranţă trebuia să aibă loc odată cu lansarea tirajului, iar în cazul altor tipuri de publicaţii, cu 24 de ore înainte. Nu se supuneau acestei prevederi scrierile neperiodice al căror volum era mai mic de cinci pagini sau depăşea 80 de pagini şi tipăriturile necesare în comerţ, transporturi, administraţie (formulare, chitanţe, cărţi de vizită etc.)[12]. Obligaţia de a tipări decretele oficiale rămânea neschimbată. Oricine era liber să îşi publice propriile scrieri şi să le vândă; dar vânzarea depindea de reglementările generale de drept comercial şi, prin urmare, necesita aceeaşi licenţă menţionată anterior[13]. Colportajul rămânea complet interzis, iar distribuirea ziarelor în scopul câştigării unui număr cât mai mare de abonaţi avea nevoie de o aprobare oficială specială.

Redactorului responsabil al unei publicaţii periodice i se cerea acum doar să fie cetăţean austriac, cu personalitate juridică şi să aibă domiciliul în locul de apariţie al publicaţiei. Rămâneau valabile însă obligaţiile de natură financiară. Se păstra taxa de tipărire[14] şi cauţiunea pentru orice publicaţie ce apărea mai mult de două ori pe lună şi care trata, chiar şi tangenţial, evenimentele politice ale zilei sau chestiuni curente politice, religioase sau sociale. Valoarea cauţiunii pentru publicaţiile periodice, ce apăreau în Viena sau cel mult la o distanţă de 2 mile de aceasta, era de 8 000 de guldeni; în localităţile cu mai mult de 60 000 de locuitori sau în apropierea lor – 6 000; în cele cu peste 30 000 de locuitori sau în apropierea lor – 4 000; în restul localităţilor – 2 000 de guldeni. Scutite de taxă erau doar publicaţiile ştiinţifice şi de specialitate, care dezbăteau probleme actuale legate de profilul acestora[15].

Presiunile de ordin economic împovărau ziarele independente şi cele afiliate partidelor care îşi doreau ascensiunea pe scena politică, împiedicându-le să concureze pe piaţa publicaţiilor periodice din imperiu[16]. Şi mai dificilă era situaţia

[12] Thomas Olechowski, *op. cit.*, pp. 1510–1511.

[13] *Reichsgesetzblatt für das Kaiserthum Österreich*, Jahrgang 1863, IV. Stück. Ausgegeben und versendet am 23. Jänner 1863 / *Foaia ordinăciunilor pentru Imperiul Austriac*, anul 1863, partea a IV-a. Publicată şi trimisă la data de 23 ianuarie 1863; Cap. 6: „Preßgesetz vom 17. Dezember 1862 / Legea Presei din 17 decembrie 1862", valabilă pentru Regatele Boemia, Galiţia şi Lodomeria, cu Ducatele Auschwitz şi Zator şi cu Marele Ducat al Cracoviei, pentru Regatul Lombardo-Veneţian şi Regatul Dalmaţiei, pentru Arhiducatul Austriei Superioare si Inferioare, ducatele Silezia, Steiermarkt, Carintia, Kraina, Salzburg şi Bucovina, comitatul Moraviei, principatul Tirol, regiunea Vorarlberg, principatul Görz şi Gradisca, comitatul Istria şi oraşul Triest cu ţinuturile sale, p. 148 (în continuare se va cita: *Preßgesetz vom 17. Dezember* 1862, RGBl, 1863).

[14] *Preßgesetz vom 17. Dezember* 1862, RGBl, 1863, p. 149. Taxa pentru tipărirea ziarelor şi calendarelor va fi abrogată abia în 1899, prin Legea din 27 decembrie, publicată în „Reichs-Gesetzblatt", nr. 261. Vezi şi Ernst Victor Zenker, *op. cit*., cap. „Die neueste Zeit", p. 62.

[15] *Preßgesetz vom 17. Dezember* 1862, RGBl, 1863, p. 150.

[16] Markus Winkler, „Pressegesetze und Zensur. Gesetzliche Rahmenbedingungen", în *Jüdische Identitäten im kommunikativen Raum. Presse, Sprache und Theater in Czernowitz bis 1923*, Bremen, Lumière, 2007, p. 101.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

ziarelor mici, de provincie, care solicitau subvenţii din partea statului pentru a putea supravieţui, prenumeraţiile nefiind suficiente pentru a le asigura supravieţuirea. „La Gazzetta Ufficiale di Venezia", de pildă, ziarul oficial al provinciei Lombardo – Veneto, a adresat ministrului Anton von Schmerling o astfel de cerere încă din 1861[17]; de asemenea, „Observatore Triestino" şi alte ziare oficiale provinciale.

Problema subvenţionării ziarelor a fost soluţionată prin Hotărârea imperială din 6 aprilie 1862. În baza acesteia, conducerea administrativă superioară a tuturor ziarelor oficiale intra în sfera de activitate a Ministerului de Stat, prin intermediul Direcţiei Centrale a Administraţiei Politice. Fondurile necesare subvenţionării, care anterior erau direcţionate către Fondul Cameral, ajungeau acum tot la Ministerul de Stat. Cheltuielile de redacţie ale ziarelor trebuiau comunicate acestuia la sfârşitul anului administrativ. Exemplarele gratuite sau cele destinate autorităţilor trebuiau consemnate într-un registru de evidenţă. Deoarece înştiinţările oficiale în ziar se făceau gratuit, se dorea pe viitor să se facă o estimare anuală a costurilor legate de inserarea anunţurilor[18].

Încălcările reglementărilor menţionate se judecau în instanţă şi se pedepseau cu amendă şi, în circumstanţe agravante, cu arest de până la o lună de zile. Dacă nu se plătea cauţiunea stabilită, autorităţile abilitate puteau ordona suspendarea temporară a periodicului, apoi cea definitivă, mergând până la distrugerea instrumentelor necesare multiplicării acesteia (maşina de tipar etc.)[19].

În acelaşi timp cu noua lege a presei, s-a promulgat şi Legea privind procedura penală în probleme de presă (Gesetz über das Strafverfahren in Pressesachen). Articolul 16 introducea o măsură care vulnerabiliza considerabil întregul proces de funcţionare al unui ziar. Este vorba de aşa-numita „procedură obiectivă" (obiektives Verfahren), care stipula că acuzaţiile în cazul unui delict de presă puteau viza ziarul, văzut ca „obiect" al delictului, şi nu persoana responsabilă de redactarea sau tipărirea acestuia. Acest lucru însemna că tribunalul decidea soarta periodicului în baza unei simple sesizări din partea procurorului, redactorul sau editorul putând doar să facă recurs. Toate exemplarele ziarului erau confiscate şi distruse.

Aşadar, libertatea presei rămânea încă legată de „raţiuni politice"[20]. „Procedura obiectivă" a asigurat, în continuare, influenţa autorităţilor statului

[17] Document nr. 6666/1861, Allgemeine Verwaltungs-Archiv, Wien, Ministerium des Innern, Präsidiale, 16/1, Karton 607/1861–1866, fila 1.

[18] Document nr. 4529 din 29 octombrie 1862, Allgemeine Verwaltungs-Archiv, Wien, Ministerium des Innern, Präsidiale, 16/1, Karton 607/1861–1866, fila 1.

[19] *Preßgesetz vom 17. Dezember 1862*, RGBl, 1863, *Secţiunea a III-a – Reguli privind infracţiunile ce rezultă din conţinutul tipăriturilor*, p. 152–154. Interzicerea apariţiei unei publicaţii se putea face până la o perioadă de trei luni, numai pe baza unei solicitări speciale a procurorului şi numai în cazul în care, datorită conţinutului, pedeapsa aferentă se ridica la mai mult de cinci ani de închisoare, sau au fost comise două infracţiuni mai mici în acelaşi an, sau infracţiunea respectivă a fost comisă de trei ori la rând.

[20] Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, pp. 60–62; Markus Winkler, „Legea presei şi cenzura în Monarhia Habsburgică şi în România", în Andrei Corbea-Hoişie, Ion Lihaciu, Markus Winkler (ed.), *Prolegomene la un dicţionar al presei de limbă germană din Bucovina istorică (1848–1940)*, Iaşi,

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

asupra presei periodice, fiind tot o formă de cenzură şi chiar determinând redactorii responsabili să autocenzureze conţinutul periodicelor[21].

Legea presei din 1862 a rămas valabilă în Austria, cu unele modificări, până în anul 1922, iar în Bucovina până în 1923, când regimul presei a fost modificat în acord cu prevederile Constituţiei statului român întregit[22].

În perioada următoare (1862–1867), în ciuda restricţiilor, presa periodică se dezvoltă treptat, alimentată fiind de contextul politic intern (conflictul dintre centralişti şi federalişti referitor la constituţia imperiului, lupta pentru drepturi naţionale, lupta dintre conceptul de stat modern şi vechile privilegii ale bisericii şi ale stărilor nobiliare etc.) La acesta se adaugă evenimentele externe, la rândul lor de o mare importanţă pentru reaşezarea pe baze legislative, economice şi politice a Imperiului Austro-Ungar, şi anume conflictele cu Ungaria şi cu Germania (războiul din 1866, soldat cu pierderea provinciilor italieneşti) şi instaurarea dualismului austro-ungar în 1867.

Toate aceste probleme aveau nevoie de un for prin care să se exprime, iar acesta nu putea fi altul decât presa. „Nu exista o a doua ţară în lume care să aibă de dus, concomitent, o povară mai grea decât cea a luptelor cu propriul destin şi nicio presă din lume nu avea o misiune atât de dificilă, plină de responsabilitate, de a prelucra probleme atât de noi, ca presa austriacă de la începutul erei parlamentare”[23].

Constituţia din 21 decembrie 1867, „expresia cea mai înaltă a constituţionalismului în Monarhia de Habsburg, ce îngemăna principiul suveranităţii poporului cu cel al legitimităţii monarhice”[24], garanta cetăţenilor Imperiului o serie de drepturi fundamentale, între care şi libertatea de exprimare. Articolul 13, paragraful 1, stipula următoarele: „Fiecare are dreptul, prin cuvânt, scris, tipar sau imagine, să-şi exprime liber opinia, în limitele legii”[25]. În paragraful 2 se arăta că „presa nu are voie să fie supusă cenzurii sau limitată de sistemul de concesiuni. Interdicţiile poştale administrative nu se mai aplică în cazul tipăriturilor interne”[26].

Altă decizie importantă, cuprinsă în articolul 9, a fost înfiinţarea Curţii Supreme de Justiţie (Reichsgericht) şi reintroducerea completului de juraţi, care hotăra şi în cazul unui proces de presă[27].

Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, p. 80. În acest volum găsim şi un index alfabetic al periodicelor de limbă germană din Bucovina între 1848 şi 1940, alcătuit de Markus Winkler şi Ion Lihaciu (pp. 153–200).

[21] Markus Winkler, *op. cit.*, p. 102.

[22] *Ibidem*, p. 100.

[23] Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, pp. 64–65.

[24] Mihai Ştefan Ceauşu, *Parlamentarism, partide şi elită politică în Bucovina Habsburgică (1848–1918)*, Iaşi, Editura Junimea, 2004, p. 267.

[25] Thomas Olechowski, *op. cit.*, p. 1512. În original: „Jedermann hat das Recht, durch Wort, Schrift, Druck oder bildliche Darstellung seine Meinung innerhalb der gesetzlichen Schranken frei zu äußern”.

[26] *Ibidem*. În original: „Die Presse darf weder unter Censur gestellt, noch durch das Concessions-System beschränkt werden. Administrative Postverbote finden auf inländische Druckschriften keine Anwendung”.

[27] Franz von Liszt, *op. cit.*, p. 23.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

Toate aceste prevederi au favorizat dezvoltarea presei, mai ales a celei politice. Se înființează periodice valoroase, precum „Neue Freie Presse”, cel mai important organ al grupării liberale pro-constituționale germane, în 1864, sau „Neues Wiener Tagblatt”, ziar democrat, militant pentru drepturile micii burghezii radicale, în 1867.

Legea presei din 1862, chiar dacă nu a avut o orientare liberală, și Constituția din 1867 au creat fundamentele juridice ale regimului presei din Monarhia Habsburgică, care s-au păstrat, în linii largi, până în primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Se cuvine totuși să menționăm faptul că libertatea atât de mult dorită a presei nu era absolută. Prin articolul 20, Constituția din 1867 dădea statului posibilitatea de a suspenda activitatea redacțiilor și editurilor de ziare în caz de război sau alte „tulburări”, a se înțelege de natură politică sau socială. În urma unei petiții înaintate Parlamentului imperial de către Asociația Jurnaliștilor din Viena, „Concordia”, în 15 octombrie 1868 se promulgă o nouă lege a presei[28], care conținea prevederea că un ziar sau o revistă nu se mai puteau interzice în totalitate, ci doar anumite ediții[29].

Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, regimul presei a fost supus și altor rectificări, precum anularea taxei pentru anunțuri publicitare în 1874 sau anularea obligativității cauțiunii în 1894[30]. În pofida numeroaselor petiții venite din partea redactorilor și editorilor de periodice, taxa de tipărire (Zeitungsstempel) s-a păstrat până în 1899 (în Cisleithania), în condițiile în care ea fusese anulată în Ungaria la scurt timp după instaurarea dualismului, în Franța în 1870, în Germania în 1874 și în Marea Britanie încă din 1855[31].

Parcurgând aceste etape de liberalizare, începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea presa intră într-o perioadă prosperă[32], avantajată fiind de modernizarea sistemelor de comunicație (căi ferate, telegraf) și de progresul tehnic (îmbunătățirea performanțelor tiparului). Efectele acestei noi stări de lucruri au fost, în principal, scăderea ratei analfabetismului și dezvoltarea sistemului de educație și învățământ, afirmarea în plan social și politic a partidelor, constituirea asociațiilor profesionale și culturale și, ulterior, a unei prese a asociațiilor.

Procesul de liberalizare a presei, inițiat prin Legea din 1862, a fost determinat de dorința publicului de informare și de cererea tot mai mare de ziare accesibile, din punct de vedere financiar, a acestuia. Încă din perioada neoabsolutistă, ministrul de Interne Alexander Bach remarca faptul că „lectura presei

[28] *Reichs-Gesetz-Blatt nr. 142/1868: Gesetz, wodurch mehrere Bestimmungen des Preßgesetzes und des Gesetzes über das Strafverfahren in Preßsachen vom 17. December 1862, Nr. 6 und 7 des Reichs-Gesetz-Blattes vom Jahre 1863, abgeändert werden*. http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=rgb&d (10.09.2018).

[29] Thomas Olechowski, *op. cit.*, p. 1513.

[30] Gabrielle Jelinek, Josef Seethaler, *op. cit.*, p. 1557.

[31] *Ibidem.*

[32] Dacă în anul 1862, în Imperiul Austriac existau 345 de publicații periodice, la începutul lui 1869 erau 2 523. Raportat la numărul populației, în Bucovina, în același an, exista un singur ziar la 65 000 de locuitori, spre deosebire de Austria Inferioară, cu unul la 17 750, sau de Boemia, cu 1 la 40 000 de locuitori. Vezi Ernst Viktor Zenker, *op. cit.*, pp. 63–64.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

cotidiene a devenit o nevoie vitală”[33]. Prin urmare, autoritățile centrale vieneze au încercat să controleze oferta de publicații, pe de o parte, cu ajutorul unei legislații stricte, pe de altă parte, prin măsuri pozitive, precum înființarea ziarelor pro-guvernamentale subvenționate și a birourilor de informare și de presă. Această politică de modernizare „de sus în jos”, corelată cu factori economici – construirea de căi ferate, inovații în domeniul instituțiilor bancare și de credit – au constituit premise importante de dezvoltare a presei. Devenise evident faptul că funcția socială a presei nu mai putea fi limitată doar la implementarea deciziilor sistemului politic și nici nu mai putea fi neglijat aportul ei în articularea și afirmarea intereselor și nevoilor cetățenilor.

Garantarea libertății de exprimare și a autonomiei față de sistemul politic, prin Constituția din 1867, au permis formarea unei societăți diferențiate din punct de vedere funcțional. Presa, mai ales cea politică, tinde să-și construiască propriile structuri și să se instituționalizeze; se conturează o nouă ocupație, de sine stătătoare, cea de jurnalist, iar editorii își construiesc treptat propriul segment de piață și de public.

În încheiere, adăugăm câteva observații și date statistice despre piața ziarelor din Monarhia Habsburgică în intervalul studiat.

Într-o lucrare apărută în 1882, *Hubbard's Newspaper and Bank Directory*, s-a publicat un clasament al statelor Europei și ale Americii de Nord în funcție de numărul de exemplare al ziarelor cotidiene tipărite la 1 000 de locuitori. Austro-Ungaria se afla pe locul al treisprezecelea dintr-un total de 20 de țări, cu o densitate de cititori de 24,6%. Belgia (133,3%), Marea Britanie (112,9%) și Franța (99,5%) ocupau primele trei locuri, urmate de: Statele Unite, Germania, Elveția, Danemarca, Canada, Olanda, Spania, Portugalia și Norvegia. Cu un procent mai mic decât al Austro-Ungariei urmau: Italia, Suedia, Grecia, România, Rusia, Turcia și Bulgaria[34]. Autorii studiului consideră că, deși poziția Austro-Ungariei nu era una fruntașă, perioada anilor '80 a fost cea în care piața presei a început să se consolideze, nu doar în regiunile mai bine dezvoltate sub aspect economic și cultural, ci și în provincii. În acest sens, menționăm încă un studiu, deosebit de interesant, care analizează, între altele, producția de periodice și gradul de răspândire al acestora în Austro-Ungaria după 1867[35]. Studiul se bazează pe recensămintele efectuate între anii 1880 și 1910, deoarece acestea conțin date complete legate de gradul de alfabetizare, industrializare și urbanizare (factori care au influențat și evoluția pieței publicațiilor) din districtele administrative, la care se adaugă informații din statisticile școlare. Au fost luate în considerare tirajele

[33] Gabrielle Melischek, Josef Seethaler, *op. cit.*, p. 1563. În original: „das Lesen der Tagespresse an die Stelle eines nothwendigen Lebensbedürfnisses gerückt war”.

[34] Gabrielle Melischek, Josef Seethaler, *op. cit.*, p. 1556.

[35] Gabrielle Melischek, Josef Seethaler, „Dokumentation der Tagespresse der Habsbur germonarchie. Entwicklung der Tageszeitungsmarktes 1855–1910“, în *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. VIII, *Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft*, 2. Teilband, *Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2006, pp. 1666–1697.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina” al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)

ziarelor apărute până la data de 31 decembrie a anilor 1855, 1869, 1880, 1890, 1900 și 1910.

Conform tabelului centralizator[36] pentru anul 1855, în cazul Bucovinei nu sunt trecute periodice cu frecvență săptămânală[37]; găsim, în schimb, periodicul „«Bukowina». Landes- und Amtszeitung", redactat de Ernst Rudolf Neubauer, în coloana corespunzătoare anului 1869. Explicația este că, din 1868, ziarul își schimbă denumirea în „Czernowitzer Zeitung", continuând să fie editat cu sprijinul direct al autorităților provinciale.

Apariția periodicelor „Bukowiner Rundschau", din 1882, și „Bukowiner Nachrichten", din 1888, marchează și în Bucovina începutul „erei presei politice de limbă germană de durată", o consecință naturală a fenomenului de evoluție și modernizare a presei în întreaga Monarhie Habsburgică.

Locul apariției: Bucovina (Cernăuți)								
Anul apariției/ schim-bării titlului	Titlul	Limba	Modul de apariție până la 31 decembrie					Tiraj (ca ziar cotidian) 1869–1910 (min./max.) Orientare politică
			1869	1880	1890	1900	1910	
1888	„Bukowinaer Nachrichten"	germană			cotidian	cotidian	cotidian	2 000–3 000
1882 1907	„Bukowinaer Rundschau" „Bukowinaer Volkszeitung"	germană			2–3× săptă-mână	cotidian		1 000 liberal, progresist
1903	"Czernowitzer Allgemeine Zeitung"	germană					cotidian	11 500 nespecificat
1903	„Czernowitzer Tagblatt"	germană					cotidian	10 000 nespecificat
1862 1868	„Bukowina" „Czernowitzer Zeitung"	germană	2–3× săptă-mână	cotidian	cotidian	cotidian	cotidian	600–1 000 oficial

[36] *Ibidem*, p. 1697.

[37] În Bucovina, în 1855, circulau două periodice oficiale în limba germană, și anume, „Allgemeines Landes-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kronland (Herzogthum) Bukowina"/ „Generala foaea a legilor și a Guvernului Țării pentru Țara de Coroană a Bucovinei" (Cernăuți, 1850–1859, bilunar) și „Landes-Regierungsblatt für das Herzogthum Bukowina"/„Foaea Guvernului Țării pentru Ducatul Bucovina" (Cernăuți, 1850–1859, lunar), precum și o publicație românească, cu grafie chirilică și apariție anuală, „Calendariul pentru Ducatul Bucovinei". Vezi: *Index alfabetic al periodicelor de limbă germană din Bucovina (1848–1940)*, în Andrei Corbea-Hoișie, Ion Lihaciu, Markus Winkler (ed.), *op. cit.*, pp. 154, 185; Vasile I. Schipor, *Calendare și almanahuri românești din Bucovina (1811–1918)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2016, pp. 218, 232.

BDD-A32630 © 2020 Institutul „Bucovina" al Academiei Române
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:55:01 UTC)